

СВЕДОЧАНСТВА

МАГИЧНА КОПЧА КРСТА И ПЕТОКРАКЕ

(Како је на иницијативу проте Јевстатија Караматијевића и учитеља Љубодрага Ђурића 27. јануара 1942. године у Новој Вароши одржана прва партизанска прослава Дана Светог Саве)

Те прве ратне зиме предео старе Рашке, у сливовима Увца и Лима, био је снажно притиснут снегом и окупаторском силом. После пада Ужица и пораза на Кадињачи, мала партизанска територија око Нове Вароши и манастира Милешеве постала је ново острвце слободе у Хитлеровој поробљеној Европи.

- Партизани су у том градићу под Златаром тада први пут и скромно обележили Савиндан. Све је потекло од нашег љубазног домаћина нововарошког проте Јевстатија Караматијевића. Сала у којој је одржана та светосавска свечаност била је дупке пуна. Дошли су и неки нововарошки муслимани који су традиционално добро живели са својим комшијама Србима - присећа се тадашња угледна партизанка Мигра Митровић - Билас коју смо оним поводом посетили у

Зграда Соколеког дома у Новој Вароши

њеном стану у Београду, улици Господара Јеврема 35. Занимљиво је да је она била једина жена министар просвете у српској националној историји. Иако преко 40 година живи сасвим повучено, ван рефлектора јавности, ипак нам је нешто рекла о том давном културном догађају који је значајно прво повезивање циљева антифашистичког рата са богатим православно-културним и слободарским традицијама српског народа.

Те ратне светосавске прославе добро се сећа и Нововарошанка **Смиља Кулић**, отмена, седа госпођа, „буржујско дете“, како су је тада звали комунисти, као кћерку бившег хотелијера **Раденка Кулића**, иначе Солунца. Она и сада живи у близини зграде Соколског дома, некада лепе грађевине, а сада руиниране и полунапних прозора, на чијој фасади се налазе две спомен-плоче са дугим списковима палих бораца и жртава фашизма из Нове Вароши.

- Усред оног ужасног ратног крвањца, када је и наш хотел претворен у болницу и био пун рањеника - она светосавска свечаност у Соколском дому била је стварно духовно освежење. Говорено је о просветитељу Сави, декламоване песме, а ми варошка млађарија смо до у „ситне сате“ певали и играли. С нама се веселила и она партизанска докторка Гутманка, хирург, Јеврејка из Ужица, истиче наша саговорница **Смиља Кулић**.

ТРИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Од постања српске државе пре осам векова први српски министар просвете био је **Немањин син Растко - Свети Сава**. Пре два века, након дугог ропства под Турцима, у Првом српском устанку, први српски министар просвете постао је просветитељ **Доситеј Обрадовић**. А пре пола века, после историјске победе над фашизмом, за првог српског министра просвете именован је **Мигра Митровић**, професор по струци. Попут својих славних претходника, и она је у свом времену, у тешком периоду поратне обнове, била запажена на том значајном друштвеном положају. Исказала се и као путописац-хроничар, којој су **Свети Сава** и **Доситеј** били велики узор. И своју вредну књигу „**Ратно путовање**“, хронику партизанског рата, написала је на министарској дужности.

ОЧЕВИЦИ КАЗУЈУ

ПРОТИНЕ МОЛИТВЕ

Напуштамо Ливањско Поље. Крећемо се опрезно. Стално нас вреба непријатељска авијација и бомбардовање. Ливањско поље дуго. Околу њега голијат (ситно растине, камењари). Сеоца као оазе са мршавим

воћњацима. Пењемо се преко доста голог брда, а на другој страни се спуштамо према Гламочу, који је слободан али га ми заобилазимо. Ноћ. Идемо Гламочким Пољем. Умор, дијемеж нас стално прате. Излокана цеста

боде табане. Танки опанци. Пред зору чујемо пјесму (у два гласа). Омладина свечано обучена у народну ношњу иде на збор у Гламоч. Питамо за најближе село, одговарају: „Пердуово“. Чика **Маријан Булатовић**, зидарски радник, како се представљао, вјечни, „свјетски путник“, који је проживио у Француској двадесет година, одмах тумачи поријекло назива Пердуова.

- Довде је, изгледа, допирао Наполион. Пердуово му значи Перду ој - изгубљено јаје - вели старина.

Опет се пењемо на брдо - Млиништа. Ко-

За разлику од оних организованих светосавских свечаности у ослобођеном Београду и свуда где је у завршници рата и поратних година живео српски народ - ова прва партизанска прослава Савиндана у Новој Вароши настала је и одржана потпуно спонтано, по некој вековној духовној инерцији.

У каквим се околностима она догодила? Крајем прве и почетком друге устаничке године центар ослободилачког покрета постала је Нова Варош која је то име добила у време Карађорђевог бунга и спаљивања Скендер-пашине паланке. У то беспуће повукла се партизанска матица из Западне Србије. И ту је одзвањао ехо војних пораза са Кадинача, Пљеваља и Сјенице. Ту су укрштале крваве снежне пртине са Златибора и Дурмитора, где су Немци тенковима давили непокретне партизанске рањенике, газети тиме и све моралне норме међународних ратних конвенција. Тада је и Тито овде понудио оставку на дужност партизанског Врховног команданта...

Истовремено, председник Првог среског народно-ослободилачког одбора Нове Вароши постао је истакнути национални и духовни посленик Старог Влаха с почетка овог века прота **Јевстатије Караматијевић**. Та популарна личност постала је најбоља духовна копча са слободарским и културним традицијама српског народа овог дела Немањине Рашке. Прота је водио порекло од српских кнезова **Рашковића**, господара Старог Влаха у 17. и 18. веку, непосредних потомака лозе **Немањића**. Од ране младости био је дописник листа „Цариградски гласник“ који је на српском језику излазио у Истанбулу. Због своје активности на плану националног ослобођења овог краја од Отоманске империје осуђиван је од турског суда у Скопљу на 101 годину робије. Као пуковски свештеник прешао је Албанију и причешћивао српску војску на Крфу и Солуну. Припадао је Аписовој тајној организацији „Црна рука“. Доказивано је да је центар српске националне мисли пре шумадијских устанака био у овом крају. Позивајући се на **Јована Цвијича** тврдио је да је овај крај најбоље очувао језичке одлике

Пре 90 љета 1906. године, прота Јевстатије као дописник „Цариградског гласника“ на планини Јавору са турским стражом и српским цариницима на граничној караули

наше расе па је зато витални интерес српске нације да се он економски и културно уздиже. Као педагог и управник Бачког интерната „Кнегиња Зорка“ у Новој Вароши прота Караматијевић је много учинио на васпитавању овдашње омладине у духу светосавља.

Личност таквог историјског профила срела се у јануару 1942. година са чланом партизанског Врховног штаба **Милованом Ђиласом**. Показујући писану грађу и фото-документе указао је Ђиласу како су овде на граници хабзбуршког и отоманског царства и шаву Србије и Црне Горе обављане светосавске светковине. И од њега затражио да се тада у Новој Вароши прослави Савиндан.

Независно од ове протине иницијативе у партизанском штабу је потекао разговор о светосавским школским славама, одржаним уочи рата. То је покренуо млади учитељ **Љубодраг Ђурић**, заменик команданта **Влада Кнежевића - Волође** и у присуству полит-комесара агронома **Петра Стамболића** и његовог заменика учитеља **Милинка Кушића**. И Ђурић се zaloжио да се прослави Савиндан. Његов захтев је прослеђен Миловану Ђиласу код кога су се нашла два иста предлога. Један од православног прота са комитског Јавора и други од сеоског уче из беспутне Голије, где је Ђурић службовао уочи рата. Среле су се жеље оних истих утицајних фактора - свештеника и учитеља који су у српском роду и утемељили светосавску школску славу, насталу у доба нашег националног васкрсења почетком 19. века.

Ђилас је одлучио да пригодну беседу о Светом Сави припреми учитељ **Љубодраг Ђурић**. Очекивало се да тај „задаток“ припадне прота **Јевстатију Караматијевићу** са крстом и петокраком на калуђерској камилавки. (Са копчом тих знамења овај велики родољуб је прошао цео рат у партизанској строју са седам чланова своје најугледније породице. И сви су били првоборци. Два брата и две кћерке су и животе дали за слободу. Прота је сигурно био и једини отац који је у рат-

Прота Јевстатије (држи лист „Рашка“) са комшијама Нововарошанима на уранку на Златару

лона се отегла. Јединице напријед. Комора, санитарет, родољуби (старији људи, предратни угледни грађани, припадници разних партија - Народни фронт...) Наша бригада има хоџу - ала Сејда Мусића из Нове Вароши. Са Златарцима он има пуно синова, синоваца, кћери и синовица. Имамо и прота Јевстатију Караматијевића, исто из града под Златаром. У бригади су му браћа, кћери, Каја и Ната и син Првослав - Пиво, познати сликар.

Ја се крећем са протом. Он на коњу, у црној ризи, на камилавки крст и петокрака. Ја полубос, пошпијепан, али „до зуба наоружан“,

што но веле. Кад смо се попели на зараван испод самог врха Млиништа, прота се сагиње с коња према мени и тихо ми каже:

- Слушај сине, није ти име Јунус, него Јово.

Гледам напријед. Испред омање колибе стоји жена са дјететом у наручју, а око ње чопор дјеце, као око квочке пилићи. Све једно другом до ува. Ја се досјетих зашто ми прота мијења име. Треба крстити дјецу, а иновјерац то не може. Може само да буде „пишани кум“. Прота крши црквени канон да би се његов друг најео и обукао. Такав је био наш прота Јевстатије. Кад се при-

ближисмо колиби жена завапи: „Кумим те богом, де крсти ми дјецу!“ (Од наших бораца који су прије нас прошли сазнала је за нашега прота).

Дјеца поодрасла. Изгледа да су оскудијевали у поповским кадровима. „Јово, помози ми да се скинем“. Сјаше прота с коња, а жена тркну у колибу, дјеца за њом. Колиба споља мала, а унутра једна велика и једна мања просторија. На средини велике камаре беше дуг сто, на њему велика здјела пуна сухог меса, сира, боца пљивовице и два велика филлана.

- Јово, донеси хладне воде да почнемо...

ном вихору имао овакав болни доживљај. На разбојишту Сутјеске наишао је на леш своје миљенице, кћерке Каје, учитељице. Хитно јој прочитао најкраће опијело, прекрио дете својом свештеничком мантијом на којој јој је оставио целуљу-вапијућу молбу: „Добри човече, сахрани ми кћерку!“)

На питање потписника ових редова како се код њега родила идеја о прослави Савиндана у Новој Вароши, Љубодраг Ђурић је својевремено одговорио:

- Први сукоби четника и партизана који су прерасли у грађански рат утицали су да у мени „проради“ онај учитељски, просветарски „радар“ сетивши се Светог Саве и његовог мирења српског народа и своје завађене браће Стефана и Вукана, што су се уз помоћ Бугара и Мађара међусобно гукли око власти и престола...

У својој беседи Ђурић је истакао све оне епохалне, практичне и корисне поуке и савете којима је Свети Сава подучавао људе. Нагласио је потребу да сви људи живе у миру, љубави и слози. По оној мудрој народној изречи: „Брат је мно које вере био!“ Из тог је произишло да се и партизани, као и Свети Сава, боре за исте праведне и хумане, социјалне и националне циљеве. Учитель Ђурић је сасвим прагматично користио и митско предање уткано у нашу народну епску поезију.

- Напамет сам знао, казивао нам је Ђурић, ону народну песму која говори како су турски освајачи алармирани да се и српска и муслиманска раја у 16. веку окупљала на гробу Светог Саве у манастиру Миленци, па су зато и одлучили да Савине мошти уклоне из овог храма

ЛИКОВНЕ БЕЛЕГЕ ВРЕМЕНА

ЗВЈЕРОТА

Ово је уметнички лик старовлашког сељака Обрена Звјероте, овдашњег Да-

вида Штрпа, што је шеретски звјерао „ће се гођ обрете“ по васцелом рашком Злобрђу. Тако га је видео и ликовно изразио 1930. године наш завичајни сликар Првослав - Пиво Караматијевић, из Нове Вароши. Звјеротиног двојника у збиљи је „играо“ новинар Миљивоје Жугић, оснивач журналистике у рашкој области, у својим путописним белешкама по Старом Влаху, објављиваним у властитом листу „Рашка“ који је излазио у Пријепољу 1935. и 1936. године

M. B.

Сељак Обрен Звјерота (по квал. П. Караматијевића)

- Не треба, оче прото, ја сам све припремила. Попијте ти и кум Јово и омежите што је бег дао.

У ћошку крчка катао. Изиђе жена, а прото ће мени кроз бркове, тихо: „Је ли љепа ова наша православна вјера?“

„Јесте, алаха ми, оче Прото“, шапнем ја и прекрстим се!

Омезисмо, ручасмо и поче крштавање. Жена приноси једно по једно дијете, ја посипам водом и стављам под губер да се не прехладе. Послије извјесног времена прото поче нешто да шапуће а ја како се не сјетих шта да одговорим на јектеније извијем гласом: „Го-

споди помилуј“.

Ућута се прото и намршти, а жена сирота сва срећна само се крсти.

Испраћај. Прото доби пуне бисаге свега и свачега, ја гаће, кошуљу, опанке, чарапје, наглавке и бут сухог меса. Жена пољуби прота у руку, мене у руку и у лице. Попесмо прота на коња и кренусмо уз њен благослов.

Идемо некако спорије Прото смркнут. Не тјера коња, него се стално осврће лијево и десно.

- Шта је оче прото, да ти није лоше. Не сјећам се да сам погријешо.

- Баш сам ја неки православни поп, а са ином

ЉУДИ И СУДБИНЕ

СЕЋАЊЕ НА ДОГАЂАЈ ОД ПРЕ ПЕДЕСЕТ ЧЕТИРИ ГОДИНЕ

КАД СЕ СЛОЖЕ КРСТ И ПЕТОКРАКА

Како је на иницијативу проте Јевстатије Караматијевића учествовао Љубодраг Ђурић у прослави Светог Саве у Новој Вароши 27. јануара 1942.

Они који су се припремали за прославу Светог Саве у Новој Вароши 27. јануара 1942. године неће никада заборавити овај дан. То је био дан када се крст и петокрака сложили на иницијативу проте Јевстатије Караматијевића у Новој Вароши 27. јануара 1942. године.

ЈЕДИНА ЖЕНА

Прото је био једна жена која је имала само једну жену. То је био дан када се крст и петокрака сложили на иницијативу проте Јевстатије Караматијевића у Новој Вароши 27. јануара 1942. године.

Учесница у прослави Светог Саве

У прослави Светог Саве учествовао је и прото. То је био дан када се крст и петокрака сложили на иницијативу проте Јевстатије Караматијевића у Новој Вароши 27. јануара 1942. године.

ПРОТНА МОЉБА

Прото је молио за милост. То је био дан када се крст и петокрака сложили на иницијативу проте Јевстатије Караматијевића у Новој Вароши 27. јануара 1942. године.

Прото Јевстатије Караматијевић

НЕОВИЧНА ОДИСЕЈА

Неовична одисеја је била једна од оних ствари које су се дешавале тог дана. То је био дан када се крст и петокрака сложили на иницијативу проте Јевстатије Караматијевића у Новој Вароши 27. јануара 1942. године.

Љубодраг Ђурић

Факсимил наше репортаже објављене уз Дан Светог Саве у листу „Вести“ који на српском језику излази у Торонту у Канади

и спале их на београдском брду Врачару. Према тој песми „ђаурску опасност“ је са пештерског видиковца први предочио неки Омер Мујагић из Сјенице који је послао оно упозоравајуће писмо у Цариград турском султану Сулејману. И, аналогно томе, неколико векова касније, те опаке партизанске зиме, са повампиреним „султанима“ из Берлина и Рима, фашистичким окупаторима, били су у дослуху они Сјеничани, потомци Мујагића, који су на превару, перфидно и мучки, у Сјеници сачекали партизанске јединице и на улицама усмртили 70 бораца за слободу. Ту своју идеолошку наивност и војничку неопрезност, јадао се Ђурић, платили смо скупо у Сјеници прве и у Пријепољу треће ратне године... Из епске песме „Свети Сава и Синан-паша“, казивао је даље Ђурић, особито сам памтио ове стихове:

вјером крштавам православну дјецу. А оно „Господи помилуј“, као да их сахрањујемо...

- Не сјетих се крштајања, оче прото.

- А што се не сјети пезевенк, врага ти твога - опсова он љутито и ободе коња да сам га једва стижао. Прото је знао турски језик и кад би се на некога наљутио псовке су му биле: „Едеспуз“, „пезевенк“ и друго. (У доба турске царевине био је осуђен на 101 годину робије. Одлежао је једно време у злогласној „Беаукули“ у Скопљу.)

Стигосмо најзад у штаб бригаде у село Подрашницу, дванаест километара од Мрко-

Милешевка ђаурска је ђаба,
о свецима и свакој неђељи
ту је пуно ђаурских хаџија
што долазе те се свецу моле.
Да је тако нека и остане
ал сам чуо и људи ми кажу
да ка свецу иду на клањање
баш и наши Турци Османлије...

У песми се даље каже да је Сјеничак Омер Мујагић молио цара Сулејмана да „уклони ватру од ивера”, јер „ако плане добра бити неће”, што је значило „да одузме свеца ол ђаура и да га претвори у

Учитељи: Љубодраг Ђурић и Миле Перуничкић
у Новој Вароши јануара 1942. године

Пре 80 љета, 27. јануара 1917. године, прота Јевстатије
Караматијевић (први здесна) у подножју Кајмакчалана на
Солунском фронту

прах и пепо сиви”, како се српски народ не би имао око чега окупљати и одржавати столетну свест о свом националном бићу и идентитету. Шта би било да је спаљивање моштију Светог Саве извршено на неком анонимном месту на путу од Милешеве до Врачара дугом 300 километара? Заметен би траг, не би се знало на коме месту је одматрало прах светитеља чији је култ вековима живео у души, машти и историјском памћењу српског народа. Тако се рађала жива народна традиција која је и одржала и спасила наш народ да не нестане са историјске сцене. Због тога је ова прва светосавска прослава у Новој Вароши уједно била и прво, иако спонтано и скромно повезивање циљева ослободилачке борбе са непресушном народном традицијом и митским предањем.

Ово је чинило садржај те пригодне светосавске беседе коју је уча Ђурић одржао. У првим редовима на свечаности седели су: Милован Ђилас, Мијалко Тодоровић, прота Јевстатије Караматијевић, Спасија-Цана Бабовић, Петар Стамболић, Митра Митровић, Воја Лековић, Милинко Кушић, Волођа Кнежевић, песник Јован Поповић, професор Душан Недељковић, песник Јунус Међедовић и други. У културним делу програма чуло се више светосавских декламација, а изведена је и Кочићева комедија „Јазавац пред судом”.

Судбина је Љубодрагу Ђурићу удесила да само десет година касније он доживи необичну људску одисеју. Као високи државни и партијски функционер, генерални секретар Титове владе, био је на миг ока насилно скинут са говорнице Шестог конгреса КПЈ у Загребу и право из конгресне сале одведен је у затвор само зато што се усудио да на том највећем скупу југословенских комуниста јавно критикује компромитујуће морално посртање владајућег бирократског слога брионске Југославије. Тиме је његова завидна политичка каријера за тили час запечаћена. Ражалованом министру је нађено нужно учитељско запослеђе у Основној школи „Свети Сава” у београдском кварту Врачару. И јединој школи у Србији која непрекидно од свог постања у 19. веку и данас носи име челног српског просветитеља.

Милорад Веруовић

њић Града. Тршо, као увијек, срета прота, грли га и пита је ли се уморио. Види га љути-тог и пита: „Шта је оче прото?” „Ево нека прича пезенек” рече и осмјехну се што и мене разгали, јер сам га много волио. Кад ја друговима испричах у детаље смијеху није било краја.

Ето такав је био прота Јевстатије Караматијевић, верски референт Треће бригаде и њен други „интендант”. Да би се борац најео, обукао и обуо оно чак крши верски пропис и послје моли бога да му опрости...

Јунус Међедовић

ЧИТАОЦИМА

Од овог броја у заглављу наше ревије налази се ознака: ISSN 0354-883X која значи наш међународни број за серијске публикације којим смо по решењу Југословенског библиографско - информацијског института (ЈУБИН) регистровани у међународном систему - ISSN са седиштем у Паризу.

ЛИНГВИСТИЧКО ВЕЧЕ У ПРИЈЕПОЉУ

ГОВОРИ НАШЕГ КРАЈА

Тринаестог јуна протекле године Милешевски културни клуб „Свети Сава“ организовао је Пријепољско лингвистичко вече ради представљања књиге др **Мирослава Николића** ГОВОРИ СРБИЈАНСКОГ ПОЛИМЉА, изашле у издању САНУ и Института за српско-хрватски језик, у едицији Српски дијалектолошки зборник, књига XXXVII, 1991. године. Учествовали су, поред аутора, проф. др **Радое Симић**, редовни професор Филолошког факултета у Београду, др **Радосав Ђуровић**, професор Учитељског факултета у Ужицу. Као учесници XVII Симпозијума „Сеошки дани Сретена Вукосављевића“ нашли су се академик **Асим Пецо** и мр **Ратомир Цвијетић** тако да је ово вече, и по садржини и по учесницима, било изузетно, за подстицај и памћење.

Др **Радое Симић** је говорио о српском језику данас, о различитим приступима правописној проблематици, питањима српске терминологије, прихватању туђица, односа ијекавског и екавског говора, српског језика према хрватском (однедавно и, новом, „бошњачком“ језику). По његовом мишљењу на нашем језичком пољу не ради се одговорно, стручно и организовано. Катастрофално би било ова питања препустити некомпетентним људима и политичарима. Треба гледати у будућност, а не руководити се тренутним политичким интересима. Излаз из супротстављених правописних концепција треба тражити у стручној и аргументованој расправи, јавној и толерантној, а не у надметању група и центара политичке моћи. (Темељно правописно питање је да ли **доследно** примењивати Вуков фонетски принцип, пишати као што говориш - читај како је написано, или се приклонити етимолошком принципу којим се чува непромењен корен речи и „чита“ њен развој). Не сме се заборавити да уређивање језика никад није само ускостручно и лингвистичко питање него и далекосежно културно и национално одређење.

О **настанку** књиге ГОВОРИ СРБИЈАНСКОГ ПОЛИМЉА (докторска дисертација, 1990.), истраживаном простору и методолошким поступцима говорио је аутор, др **Мирослав Николић**. Посао дијалектолога је теренски - слушање људи, бележење њиховог говора, оловком и магнетофоном, али користе се и упитници. Истраживањем је обухваћено 31 село из општина Пријепоље (19), Прибој (8) и Нова Варош (4), на простору од Гостуна до Сјеверина, Јабуге до Амзића, са српским и муслиманским становништвом. У уводном делу студије аутор нас упознаје са географским и историјским карактеристикама подручја, бројем становника и конфесионалним саставом сваког села, по попису из 1981. године.

У првом делу студије проучене су прозодијске особине овог говора (акцент, фонетска и фонолошка својства прозодема), у другом вокализам (вокали и консонанти, континуанти јата), у трећем морфолошке особине (именице, заменице, придеви, бројеви, падежи, глаголи, непроменљиве речи), у четвртном делу су закључне напомене, прелазни говор и 26 примера говора.

Није описиван говор сваког села посебно него распрострањеност говорних особина, утврђиване су разлике, нпр. у преношењу акцента на проклитику, употреба падежа и глаголских облика.

Представљајући књигу др **Мирослава Николића** др **Радосав Ђуровић** је настојао да посетиоцима, међу којима је највише било наставника и ученика, приближи њен садржај и научни поступак. Наводио је илустративне примере, упоређивао са дијалекатским окружењем и ра-

довима других истраживача. По његовом мишљењу прецизнија би одредница, уместо говори србијанског Полимља, била: доњеполимски новоштокавски говорни тип и да су се „у србијанском Полимљу формирала два говорна типа: новоштокавски (доњеполимски) и прелазни (комарански)“ а „да се новоштокавски благо диференцира на два подтипа: говор северозапада (прибојски крај) и говор југоистока (бродаревски крај)“. У закључку Ђуровић је истакао да ова обимна монографија (548 стр.) својим документованим подацима о подручју и становништву, богатој језичкој грађи, картама и научној интерпретацији, може бити узор у дијалектологији и незаобилазна литература будућим истраживачима.

И академик **Асим Пецо** се осврнуо на садашњу нашу језичку ситуацију, дијалекатска питања и Николићеву студију. Сугерисао је да је „неодложан посао“ израда **ономастичког речника пријепољског краја**, што значи да би требало систематски пописати имена (називе) места (топоними), планина и долина (ороними), вода, река, потока, језера (хидроними), становника места (етници), имена, презимена и надимке (антропоними). У називима њива и ливада садржи се непроцењива језичка грађа и подаци о становништву које их је обрађивало.

Језичка проблематика се, углавном, разматра у стручним публикацијама, према „граматици“ одбојност осећају и они којима су књижевност и друштвене науке струка. Књижевне и уметничке вечери много су популарније, више интересују штампу и телевизију, иако смо сви и сваки дан учесници говорне праксе. А стално се жалимо на незнање и квариње језика. (Језик увек не знају други!).

Да и ова област може бити занимљива, сведочи ово лингвистичко вече. Може се рећи да је било добро посећено и поред двочасовног закашњења, да су излагања праћена с пажњом, а на крају је било питања и разговора. Просветни радници су тражили одговоре за своје недоумице у настави, шта да прихвате у времену правописног безвлашћа, код четири правописа!

Кад би оваквих предавања и разговора било више, добило би се на подизању језичке културе, а сигурно би се подстакли и неки овдашњи људи да се укључе у истраживачке пројекте, на пример, прикупљање ономастичке и фолклорне грађе. Уопште, познавање и разумевање језика „рода свог“ од изузетног је значаја за сваку националну

књижевност и културу. (Већ се увелико остварује пројекат Српске академије наука, под руководством академика **Радомира Лукића**, објављивања монографија села. Требало би обавити и детаљно снимање језичког стања у свим крајевима СР Југославије, утврдити језичке изоглосе и направити прецизне дијалектолошке карте). На основу дијалекатских разлика и промена могу се проучавати порекло и миграције становништва, друштвени и економски процеси, последице великих догађаја, културна интегрисаност једног простора, утицај образовног и информативног система и много шта друго. Кад изађе следећа студија о говорима нашег краја језичка ситуација биће другачија него што је затекао аутор ове књиге. Анализом промена откриваће следеће генерације шта се у међувремену дешавало.

Речи трају дуже од племена и језика, од оних који су их први смислили, говорили и записивали. Свака је реч траг постојања народа, штафетна порука предака, често нерешива загонетка шта реч значи, чијег је порекла и као је настао садашњи облик. Понекад нека матерња реч, изговор гласа или акцент остану заувек са нама, и поред удаљености од родне куће и учења правила, одају нас из ког смо краја и из ког друштвеног слоја.

Језик је наша духовна одећа, зато језик треба волети, осећати му душу и стицати га као благо.

Вујица Ђојовић

Време за кафу.

Кува је искушеник у малој чајној кухињи на последњем спрату зачуђујуће високог ко-нака одакле се манастирска башта, што подсећа на геометријски апстрактну таписерију, види као из авиона. Његово тридесетогодишње лице, уоквирено кратком црном брадом, одаје дубоку смиреност и усредсређеност као да обавља најважнији посао на свету. Од других сам дознао да је завршио два факултета и био успешан човек у свом граду, али сада је овде, а да нико не зна прави разлог. Највећа је непристојност питати некога о његовој прошлости ако сам о томе не поведе разговор. Она је избрисана.

Када кафа би послужена маших се махи-нално за цигарете и упаљач који су ми били у џепу али их брзо вратих натраг. Мало је рећи да је у Хиландару забрањено пушење - оно је грех. Када је у шеснаестом веку дуван стигао из Америке у Европу, манастир је постојао већ више од три века. Од тада, опојни пла-вичастосиви дим запаљеног дувана монаси не сматрају само обичним пороком, већ да-хом Сатане. Када ми се пуши, дакле, излазим кроз засвођену, манастирску капију изван зи-дина и седећи на ниској каменој огради па-лим цигарету са аргатима - браћом по зави-сности. А пуши ми се непрестано. „То је, ве-роватно, једини озбиљан посао који радим свакодневно од своје шеснаесте године а да нисам пропустио ни један дан!“ - говорио ми је Данило Киш. Мора да се то види по нерво-зи покрета када ми је пушење ускраћено, што није промакло Искушенику чији ме поглед иза наочара велике диоптрије обухвати са жаљењем и необичном самилошћу као да је угледао некога обузетог нечастивим.

- Видим, брате, да ти се пуши... - рекао је послужујући кафу. - Ако не можеш да се уздржиш, послужи ћу те на балкону.

Изашао сам на уску надсвођену терасу и кроз прорезе између натрулих дасака испод својих ногу видео понор. Пушио сам дубоко увлачећи димове који су одлазили према црном бедему шуме изван манастирских зи-дина - тако је било у реду - док је Искушеник остао да стоји ослоњен на довратак. Изгле-дало је као да се у себи моли да ме Господ из-бави опаке зависности од мог порока. Ћутали смо ослушкујући ројеве шврчкаа које је из-мамила жега летњег преподнева.

- Колико си дуго Искушеник?

- Две године.

- Шта радиш за то време?

- Све што ми се каже.

- Зар то није много времена, брате? Што те не приме у монахе?

- То не зависи од других.

- Него од кога?

- Од мене самога. Кад будем зрео...

- А, зар већ ниси?

- Нисам.

- Зашто?

- Нисам рашчистио са собом.

- Зар се већ ниси одрекао света?

- Јесам, али морам да у то будем потпуно сигуран.

РЕПОРТАЖА САВИНДАНА

ХИЛАНДАРСКИ ЗАПИСИ

Пише: Момо Капор, књижевник

- Шта те још мучи, брате?

- Понекад сањам да играм преферанс, на пример - казао је гледајући у врхове гумених опанака - Контра, реконтра! Не може један монах желети да се карта. А, понекад, сањам и жене...

- И шта радиш када пожелиш нешто грешно?

- Исповедам се свом духовнику. Сваки искушеник има духовног оца коме сваког да-на исповеда све што га мучи. Духовник, који најбоље познаје његову душу, одлучује јед-нога дана да ли је зрео да постане монах и да се заиста одрекне света.

Пушио сам једну цигарету за другом, да искористим привилегију коју ми је даровао Искушеник, размишљајући ко би могао да буде мој духовник, колико грешан, сложен и искусан, да схвати оно што бих му испове-дио. Како некемо исповедити сва издајства, сумње, кукавичлук и крађе које неко почини у својој осамљеничкој уметничкој алхе-мичарској радионици. Болесну жудњу за сла-вом и испразним признањима, сва лукавства и мале стратегије таштине... Како објаснити безнађе неког њујоршког сумрака или појуду у антверпенској луци некемо ко тамо није био? Ко би, уствари, могао да буде мој духовник? Сви на које сам се угледао, дивно им се и подражавао их, већ одавно нису међу живима. Неки од њих су покопани чак и не-колико векова уназад. А, можда то не би уопште требало да буде неки класик или поз-нато име, можда би тој улози најбоље одгова-рао један од старих усмених књижевника ко-ји су се добровољно одrekli славе и свој божански дар трошили насумице, тамо где би се затекли, на нас, малобројне поклонике и случајне слушаоце. Но, ова врста гуруа има једну изразито лошу особину: обично су то водитељи монолога, а никакви слушаоци.

Објасних Искушенику своју сумњу.

- Ти се, брате, не исповедаш том човеку, не-го Богу преко њега. Он може да буде било ко, ко је вером заслужио да му се исповедаш. А са-да, опрости, морам да помогнем у кухињи...

Нешто касније на веранди у коју се попут уходе увлачио сумрак пун летње жудње, пришао ми је стасити тридесетпетогодишњи монах. То је онај час када се на грчким плажама смирује још један потрошен дан, за-миру таласи, а плима пузи све до ножних прстију омамљених купача. Овај калуђер, ро-дом из Херцеговине, био је некада шампион борилачких вештина. Уместо црног појаса, сада је преко ризе опасан широким вој-ничким опасачем каквог носе сви хиландар-ски монаси као да су Божији ратници. На бо-

сим ногама, чији прсти подсећају на камене Аполонове прсте са скулптуре из Делфа, он носи апостолске сандале од грубе коже. (Ка-да је један надобудни посетилац Хиландара упитао манастирског обућара може ли да му направи праве апостолске сандале, овај одго-вори да не може рекавши да су праве апо-столске сандале носили само апостоли!). Његова дуга тамносмеђа коса, везана је у перчин, а аскетско, кошчато лице преплану-ло је од рада у пољу. Вратио се у Хиландар пошто је извесно време провео на херцего-вачком ратишту обилазећи ровове, читајући молитве над погинулима, дајући последњи причест онима који су умиралли.

Разговарамо полугласно, а до нас као да допире шкрипање шљунка под босим жен-ским ногама са удаљених плажа којих се зау-век одрекао...

- Када ме обузму грешне мисли - каже - а, жив сам човек, брате од крви и меса, изгова-рам молитву Исусу Христу. Јер као што каже свети Јован Лествичник, непрестано поми-њање и мисао на Исуса нека се сједини са твојим дисањем. Без тих светих речи, брате, метанија би била само пуко извођење гимна-стичких склекова!"

Светогорски монаси, пустињаци и испо-сници баш као и пре много векова, служе и данас правило Исусове молитве на следећи начин: монах „извршава“ тридесет и три пу-та бројаницу, која, иначе, има сто куглица, значи, изговара три хиљаде триста пута мо-литву. Број куглица у бројаници, као и број пуних кругова целокупне бројанице уз изго-варање Исусове молитве одређује сваком по-наособ његов духовни Старац. Код бројани-ца од стотину куглица, монашко правило се извршава на следећи начин: за првих двале-сет и пет куглица врши се метанија до земље за сваку куглицу посебно када се изговори Исусова молитва, за других двадесет и пет врши се мала метанија (дубоки поклон са до-диривањем тла испред себе прстима) за сваку куглицу посебно када се изговори молитва. За трећих двадесет и пет куглица Исусова молитва се изговара гласно али без крштења. За последњих двадесет и пет куглица ова мо-литва је умна, значи изговорена у себи, и та-кође без крштења. Онда се понавља цео круг на исти начин и то тридесет и три пута.

„Те свете речи испуњавају простор и вре-ме... - пише један теолог - Оне, не само да успостављају молитвену ауру већ и превази-лазе стрепњу постојања. У ту молитву стаје цео човек, јер она једина има видљив и невид-љив смисао, магнетно и мистично својство. Јер, када се потискује Реч почиње неизве-

снос, а када се она заборави, почиње насиље. Ако не поседује божанско дејство, Реч не покреће љубав, већ болест. Када се, пак, она изгуби, нема умних плодова пошто Реч тада замењује смрт". „Као што је смрт душе, права или главна смрт, тако је и њен живот - прави живот" (Свети Григорије Палама). Спас од непознатог, од коначног, од самољубивог, спас од смрти и од лакоумне радозналости, од разослобођења слободe Кнеза таме, од допуштеног, могућег и дозвољеног - само је у Речи. Зато наша равнотежна тачка, јер се њоме објављујемо (први плач), трајемо (одгонетање тајне живота) и одлазимо (постајемо реч). То је и разлог што нас аура молитвеног језика чува у тајни времена".

Занимљиво, на сасвим другом крају планете, у Њујорку, Дејвид Селинцер, амерички писац који је својим књигама шездесетих година осећајно обликовао појму генерацију, у роману „Френи и Зуи" описује шта се догађа његовој младој јунакињи. Френи, двадесетогодишња Њујорчанка, проналази књижицу неког непознатог Руса из деветнаестог века која се зове „Пут једног ходочасника". То је прича о тридесетогодишњем сељаку који тражи одговор на питање због чега се треба молити непрекидно, као што пише у Светом писму. Он одлази код Стараца, који га подучава Исусовој молитви, на основу староставне књиге „Филокалије". Френи, иначе, Јеврејка, објашњава свом пријатељу Лејну, Исусову молитву:

„У сваком случају, Старац исприча ходочаснику да ако се речи те молитве непрекидно изговарају и понављају - у почетку је дозвољено само мицати уснама - даље ће се молитва развијати сама од себе. Краће време потом нешто се догоди. Не знам шта, али нешто се деси, и речи се уједначе са откуцајима срца онога ко их изговара, и онда се тај стварно моли без прекида. А ово има огроман, мистичан утицај на читав човеков начин мишљења. То се ради да би се постигло очишћење целокупног начина мишљења и стекло сасвим ново схватање о свему. Али ствар је у томе, најлепше од свега је то што кад почнеш да се молиш, не мораш чак ни да верујеш у оно што чиниш. Хоћу да кажем, чак и ако си страшно збуњен због читаве ствари, све је у најбољем реду. Мислим, никога и ништа не вређаш. Другим речима, нико од тебе не тражи да у било шта верујеш кад први пут почнеш с молитвом. Старац каже да не мораш чак ни да мислиш о ономе што говориш. У почетку је једино важан квантитет. Затим, касније, он сам по себи прелази у квалитет. Својом сопственом снагом или нечим сличним. Он каже да свако помињање имена Божијег - било којег имена - има неку посебну њему својствену моћ која почиње да дејствује кад човек почне да изговара то име... Уствари, то апсолутно има смисла, јер следбеници будистичке секте Нембуцу, непрестано понављају речи „Нама амида буцу" - што значи „Слава Богу", и догађа се иста ствар... Потпуно иста..."

Исте ноћи пратим младог монаха у мо-

литви... Одједанпут, то је неки потпуно други човек. Његово атлетско тело пада ничице на камене плоче цркве, гипко и без икаквог видљивог напора, али кад стоји, он као да се претвара у неког од „столпника" са фресака, који су данима, месецима и годинама престајали на капитолима стубова или на усамљеним стенама, молећи се непрестано. На њиховим теменима, кажу, птице су свијале гнезда, толико су били непомици.

Покушавам да једно време стојим као и он, али ми то не полази за руком, јер, изгледа, његов став не зависи само од положаја који му заузима тело, већ од нечег недокучивог, што никада нећу дознати. Он стоји. Постоји. Само му се, једва видљиво, помичу прсти десне руке, док одбројава понављање молитве на бројаницама.

1. Господе Исусе Христе Боже мој помилуј ме грешнога. 2. Господе Исусе Христе Боже мој помилуј ме грешнога. 3. Господе Исусе Христе Боже мој помилуј ме грешнога. 4. Господе Исусе Христе Боже мој помилуј ме грешнога. 5. Господе Исусе Христе Боже мој помилуј ме грешнога. 6. Господе Исусе Христе Боже мој помилуј ме грешнога.

После Акатиста - похвалне песме Богородици, изроних из плавичастих облака тамјана и угледах древни трем испод кога су ћутећи седели монаси и аргати - најамници на манастирском добру. Ускоро на трем ступи достојанствен старац дуге беле браде, пред ким се раскрылише трпезаријске двери. Бејаше то пространа дворана правоугаоног облика са неколико дугих храстових столова са клупама. Само је један астал био постављен за тридесетак људи. Остали бејашу празни, као да су немо подсећали на стотине калуђера који су овде обедовали још од четрнаестог века. Сели смо, али нико не дотаче јело све док га Игуман не благослови, захваљујући Господу што нам га дарује. Пред сваким од нас налази се лимени тањир

са лећом припремљеном само на води, комад ражаног хлеба, парадајз и чаша црвене манастирске реџине. У том тренутку, један млади искушеник поче да чита житије неког свеца из староставне књиге на пулту што је подсећао на оне за ноте. У потпуној тишини чуо се само шкргут аргатских вилица и звецкање прибора за јело. Вечерало се ћутећи; чинило се да нико не обраћа готово никакву пажњу на оно шт једе. Седео сам међу аргатима и посматрао њихова кошчата тамна лица зарасла у једнонедељне браде. Јели су побожно овај скромни оброк огрубелим рукама у чијим су прстима кашике изгледале попут кашичица за слатко. Са дугачког зида посматрале су нас немо очи поворке монаха, владика, митрополита, краљева, царева и анђела које је у седамнаестом веку насликао знаменити Хиландарац Георгије Митрофановић. Било је прилично чудно јести испод фресака, међу монасима и виноградарима који као да су били близанци они са зида.

Не приметих међу људима за дугим столом ни једног гојазног или дежмекастог. Монаси придају много већи значај посту и гладовању него храни, о којој није пристојно ни говорити. Са дивљењем су ми причали о својој браћи која у пећинским хелијама не једу и по четрдесет дана, молећи се све то време. О њиховим подвизима и одрицању говори се са дивљењем. Нисам у Хиландару ни једанпут чуо некога да је поменио како је неко јело укусно или нарочито добро справљено, нити да је неко вино квалитетније од другог. Помињу једино воду из бунара Светог Саве у јужном делу манастира, која је заиста ледена у сред јула месеца. Да се пије из стаклене чаше, ова би се сигурно замаглила, али сви пију из цименте - металног чанка везаног ланцем да не падне у бунар или, једноставно, из руке. „Када је Сократ видео дечака како пије из руке са извора, разбио је чашу." (Мистериозна реченица из мог детињства.) Сетих се са благом тугом и гађењем, свога живота и живота својих пријатеља, наших дугих путовања на места на којима се добро једе - не знамо ни једну молитву напамет али свако од нас би могао мирне душе да издиктира попис предјела, јела и десерта из мноштва светских светилишта ждрања. Учинило ми се да се моје тело распада од трулежа меса, риба, сосова, шкољки и кремова које сам појео за све ове године.

Вечера је почела тачно у шест поподне по нашем времену (у Хиландару се време рачуна друкчије, од изласка до заласка сунца) а завршила се, не знам, можда само пола часа касније, када је Игуман ударио кашиком о своју чашу, устао заједно са свима, прекрстио се и захвалио Богу на јелу које смо, можда, заслужили овога дана. А у тој вечери, једној од најкраћих у мом животу, време застављено погледима монаха и ктитора са зида, као да је учинило да се сва јела која сам икада окусио сажму у један једини, сиротињски тањир посне леће, а читав светски вински подрум, у гутљај слаткасте реџине што је мирисала на буре.

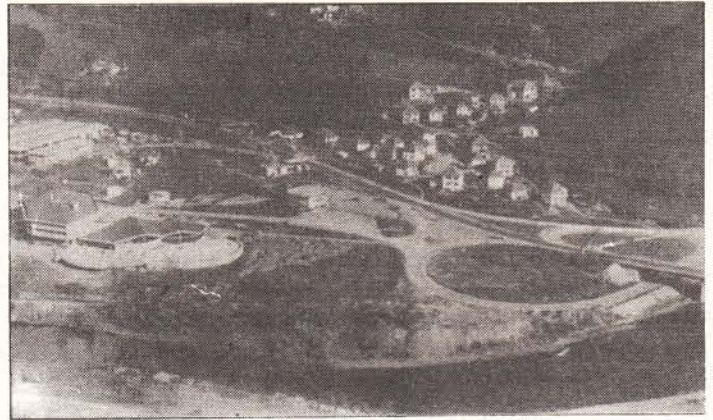
СОЛИДАРНОСТ НА ДЕЛУ

ПРИЈЕПОЉЕ РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Народу Републике Српске пружена је током протеклих тешких дана велика помоћ од грађана општине Пријепоље у животним намирницама: храни, одећи и обући. О томе бројке најречитије говоре. У четрнаест градова ове Републике Пријепољци су допремили 254 тоне поменуте робе. Највише хуманитарне помоћи пружено је Невесињу и Требињу.

Пограничним местима Републике Српске значајну помоћ су слале и све друге општине Милешевске епархије.

Прошлог лета Милешевски културни клуб „Свети Сава“ успоставио је конкретну сарадњу и са неким културним установама Републике Српске. Група чланова Главног одбора клуба посетила је Националну библиотеку на Палама и уручила јој најновија издања књига и публикација из рашке области и милешевског краја. Тада су представници клуба примљени и у Министарству културе владе Републике

Пријепоље: „петља“ и хотел „Милешева“

Српске и њеном телевизијском студију где су уприличени разговори о културној сарадњи чему је потом посвећена и једна информативна ТВ емисија.

Милинко Милановић

ЗБОГ ПРОСЛАВЕ САВИНДАНА

УЧИТЕЉ БИО У ЗАТВОРУ

Школске 1947/48. године шефови за просвету Среских народних одбора овог краја послали су свим школама службени налог у коме их обавештавају да се од сада више неће славити школска слава - Дан Светог Саве. Истовремено је речено да школски зимски распуст будуће траје од 15. јануара до 5. фебруара. А то је значило да ће на Савиндан школске зграде бити затворене. Све је добро смишљено да се угаси традиционална школска слава српског народа. Мало се зна како

Петко Свичевић

су на ово реаговали просветни радници. Али се зна да је један од њих у овом крају се оглушио и „превидео“ ову срамну наредбу болшевичке власти. Био је то Петко Свичевић, учитељ у селу Милошевом Дољу под Јадовником, које је тада припадало општини Сјеница. Петко је припремио и одржао школску прославу у кући Живка Јакшића, где је била школа. Резан је светосавски колач, узимано кољиво, паљене свеће, а ђаци издекламовали песме.

И када је народно весеље у сумрак достигло врхунац стигла су у школу два милиционера и учитеља Петка одвели на саслушање и затвор у Сјеницу.

- Пало је у заборав колико је времена покојни учитељ Петко Свичевић задржан у Сјеници, али је добро упамћено да је малтретиран због забрањене прославе Савиндана - сећа се његов тадашњи ученик Душан Јакшић.

Љубомир Шуљагић

ПРИМЕР ЗА ПРИМЕР

БАБИНЕ И УЧИТЕЉ

Крајем ове школске године село Бабине, код Пријепоља, ће у средишту свог насеља открити бисту свом првом и угледном учитељу **Новаку Брашанцу**. Ово су покренули Миле Плескоњић и Драгиша Јечменица, бивши и садашњи директор бабинске школе. За ту прилику и уз 70-годишњицу рада школе штампаће се и монографија ове просветне установе и села, што представља велики културни догађај у животу потомака легендарне Бабинске буне и њеног вође свештеника **Јевта Поповића**.

Неко је рекао да су тешка времена почела онда када у селу и граду први људи више нису били: учитељ, поп и љекар. А добра времена ће доћи тек онда када истекне време подизања споменика ратницима. Зато треба честитати ономе ко се сетио да подигне споменик учитељу. У овом случају **Новаку Брашанцу**. Тако с **Новаком** стиже новина. Враћамо ли то изгубљени углед просветара подсећањем на

Новак Брашанец

поштоване и честите старе учитеље? А то је нужност овог времена. Осмишљено гајити култ рада, поштења, несребичности, и свих врлина које су красиле традиционалног светосавског учу и васпитача, раднику и саветника. Ко то не буде чинио не може се надати никаквом свом бољитку. И зато је бабински пример веома поучан.

М. В.

У НОВОЈ ВАРОШИ ОСНОВАНО
УДРУЖЕЊЕ ГУСЛАРА „ЈАВОР“

ГУСЛЕ ИЗ ЗАБОРАВА

У Новој Вароши је 14. јануара основано Удружење гуслара „Јавор“, које окупља преко шездесетак поштовалаца епског казивања историје и народног језика. За председника Скупштине удружења изабран је **Десимир Мрдовић**, директор Завода „Златар“, а за председника Извршног одбора **Драгољуб Гагрчић**, новинар „Вечерњих новости“.

Уз почетак рада школе гуслања, оснивање секције резбара и обнављање традиције у изради гусала, „Јавор“ је започео прикупљање епских песама Старог Влаха.

ЉУДИ И СУДБИНЕ

КОБНИ ПРИЈЕМ У БЕЛОМ ДВОРУ

(Уз 50-годишњицу „Просветног прегледа“)

У полувековном битисању „Просветног прегледа“ старији читаоци из рашке области верујемо да особито памте онај његов број који је штампан 12. јануара 1950. године. На његовој целој првој страни ексклузивно је представљен један редак догађај изражен у дугачком агитпроповском наслову „Маршал Тито примио младе учитеље из Саница пре њиховог одласка на учитељску дужност“. Ту је и тростубачни снимак са пријема у Белом Двору на Дедињу који је тада приређен првој генерацији учитеља из Учитељске школе у Новом Пазару.

Какав је значај талашње друштво придавало младим учитељима када их је у поводу одласка на рад у школе забаченог краја примио чак и шеф државе? А због мањка учитеља многе школе на Космету и рашкој области су биле затворене. Управо уочи нове 1950. године ови крајеви су имали 400 упражњених учитељских радних места. Земља се налазила у обручу информбироовске блокаде. Проблеми просвете и школства јавили су се у најоштријој форми.

У таквој ситуацији на позив Министарства просвете Србије јавило се око 200 добровољаца, ученика завршних разреда учитељских школа да пођу на оосао у затворене сеоске школе заосталих крајева. Из Учитељске школе у Новом Пазару кренуо је цео четврти разред у коме је било 25 учитељаца. Пошто су примили дужност у школама штавичког и дежевског среза хитно су позвани да првог радног дана нове године пођу у Београд. На пријему у Белом Двору предводили су их директор школе проф. **Константин Петровић** и њихов разредни старешина проф. **Божидар Карличић**. Он је родом био са Пештери, из села Брњице, код Сјенице. (И презиме указује на карлице млека!) По струци врстан педагог и писац уџбеника методика наставних предмета за учитељске школе између два рата. Социјалдемократа по убеђењу и понашању, брзорек и слободоуман и због тога популаран у свакој средини где је живео и радио.

Пријем на Дедињу био је фаталан за крај Карличићевог тешког живота. Управо, на том пријему у Белом Двору младих учитеља из Старе Рашке („**Фењера што светле у тмуши**“), разговор се у једном трену „отео“ строгом протоколу и бирократском сценарију. Оштроумни и темпераментни професор Божо Карличић, се без пардона обратио Брозу:

- Господине маршале, желео бих знати зашто још увек немамо школских уџбеника. То нам задаје тешке главобоље у наставном раду. Ђаци се на часовима страховито муче. Хватају белешке са предавања. Чак и наши основци још немају ни честитог буквара... Каже се

Снимак са пријема у Белом двору: професор **Божидар Карличић**, каква „случајност“, се једини мало види - **заклоњен од професора Константина Петровића**, директора школе (испод петокраке)

Просветни преглед

ОРГАН МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

БРОЈ 1-2. ГОД. VI	УРЕДИШТЕЉ — Милорад Верић Телефон бр. 34.88	БЕОГРАД, 12. ЈАНУАРИ 1950. ГОДИНЕ	АДМИНИСТРАЦИЈА — Улица Тешког Јана Хуса, бр. 26.20	ЦЕНА 4 ДИНАРА Годишња цена 48 динара
-------------------	--	-----------------------------------	---	---

**МАРШАЛ ТИТО ПРИМИО ЈЕ МЛАДЕ УЧИТЕЉЕ ИЗ САНИЦА
ПРЕ ЊИХОВОГ ОДЛАСКА НА УЧИТЕЉСКУ ДУЖНОСТ**

„Од целокупне наше интелигенције најбољим здруженим народним масама је учитељ“

Милорад Верић, уредник, у Београду, 12. Јануар 1950. године

да нема хартије. Али ако овде у Београду уђемо у књижаре наћи ћемо доста књига из тзв. марксистичке литературе, штампаних на финој хартији и у тврдом лукеузном повезу. Ето и у Новом Пазару се могу наћи Стаљинова „Питања лењинизма“ и Историја СКП (б), штампане на руском језику. Одакле се финансирају таква издања?...“

Ове Карличићеве речи су изазвале мук, тајац. А Броз, се нешалантно вадећи дуванску лулу из уста, дволично и бајаги одмах сложио са професоровом критиком прилика у школству, уз обећање да ће се то стање „чим прије поправити“. Актуелни проблеми школства су иначе били присутни и на свим страницама истог броја „Просветног прегледа“ где је у целини штампан и чувени реферат **Милована Ђиласа**, одржан на Трећем пленуму ЦК КПЈ, посвећеном школству. Али једно су пленумске беседе партијских идеолога а друго богохулна прича старовлашког професора, „слободног стрелца“ **Божидара Карличића**, из „Југо-Сибира“, како се овај крај према свачијој потреби често називао.

На пријему се непредвиђено и ово догодило. Млади уџа **Његош Бабић**, из Сјенице, упитао је Тита како да се они сада понашају на терену у вези са раскривањем Стаљина, обзиром на његову велику историјску улогу у антифашистичком рату. Вођа је саветовао достојанствено понашање. И то је охрабрило професора Карличића па је повратком у Нови Пазар захтевао од ученика на улици да не певају у строју ону новокомпоновану песму: „**О Стаљине, стара бако...**“ И то је докрајчило Карличићеву трагичну судбину. Одмах је у Учитељској школи и граду на Рашки кренуло оно жустро и простачко његово раскривање и осуђивање, морално блађење као „народног издајника“. На те исконструисане оптужбе проф. Карличић је једне мразовите ноћи у „ситне сате“ сгнушањем повикао на збору ученика своје школе:

- **Очито је да су вас добро нахушкали да водите ноћас ову срамну хајку против мене. Али нисте ви, децо драга, ништа криви, јер сте млађани, зелени, заведени. Доћи ће време када ћете се за ово и стидети и кајати. Ако ја то не дочекам ви ћете сигурно дочекати!**

На овај узбудљиви и добро режирани збор ђака и наставника Учитељске школе у Новом Пазару стигле су многе партијске „татемате“ из Градског и Обласног комитета, из ЦК КП Србије и Министарства просвете да на „хорук“ хитно обаве срамну ликвидацију овог часног човека и професора! За ноћ је нестао. Уз гласни плач и нескривено жаљење његових ученика. Као да је у земљу пропао. О њему се годинама ништа није знало. А онда се у новинама појавило оно позно и грозно сведочење.

Заточеник на Голотому књижевник **Драгослав Михаиловић** је поводом изласка свог романа „**Кад су цветале тикве**“ испричао како је један кажњеник у том ужасном логору покушао да изврши самоубиство. Када су га повратили у живот несрећник је рекао:

- **То што чините је којешта. Нисте приметили да имам још три ексера у глави!**

А био је чест случај, причао је даље Михаиловић, да ојађени Голооточани покушавају самоубиство закуцавањем ексера у сопствену главу. Неки **Јан Хус**, чешког порекла, доспео је у болницу јер је хтео да се убије на тај начин што је цокулум забио себи ексер у слепочницу! Ексер му је извађен, али је због повреде мозга умро.

Други случај је професор Учитељске школе у Новом Пазару **Божидар Карличић** који се због понижавања и терора којима је у логору био изложен затрчао на ексер забоден у даску. Ексер му је пробио лобању на темену па је због повреде мождане коре добио епилепсију. Умро је одмах после изласка са Голотому, тог српског **Брозбурга** и увозног и здруженог и азијатског и швапског и сибирског **ђавољег пакла!** Био је жртва тоталитарне, недемократске власти. Не каже се овде узалуд: **какав вакал, такво и време!**

Милорад Верић

ПУБЛИЦИСТИЧКО ДЕЛО „РАШКИ ПРОМЕТЕЈ“

АНДРОВО СТРАДАЊЕ

У издању Дома културе у Новој Вароши недавно је штампана књига „Рашки Прометеј“ публицисте Станка Равића. Ово занимљиво и значајно публицистичко дело има и необичан наслов. Зашто „рашки Прометеј“? И ко је био Андро Петронијевић? Сви старији житељи Старог Влаха, особито Сјенице и Пештери, добро памте и ово име и ову личност снажно присутну на маргинама историје Старог Влаха од Голије до Златара првих година другог светског рата.

Насловна страна књиге:
митолошког античког мученика
прикованог на литици Кавказа
орлови живог кљују и черече

Књига казује о животу и трагичној судбини искреног родољуба Андра Петронијевића, официра војске Краљевине Југославије, рођеног у Сјеници у првој половини овог века. У предговору књиге аутор истиче:

- Након четворогодишњих пожара, грмљавина, поплава и градобитија, сунше слободе је синило. Живот је кренуо својим новим током. Народ је ратне ране видао и о прохујалим догађајима приповедао. И о њему, Андру, се приповедало и приче су текле: из бистрих извора - бистре, чисте и кристалне, а из каљужа - мутне, блатњаве и прљаве...

Ево и Андрове блиц-биографије. Као поручник југословенске краљевске војске слобо-

доумни Андро Петронијевић је лишен официрског чина. Ражалован враћа се у Крагујевац и Сјеницу где приступа Удруженој опозицији, земљорадницима проф. Драгољуба Јовановића. Кад је земљи запретила ратна опасност мобилисан је у пљеваљски 48 пук. Са краткотрајног албанског фронта вратио се под оружјем на Голију. Није признао окупацију отаџбине. Основао је голијску устаничку чету. Ни четничку, ни партизанску. У јесен 1941. године ову чету је превео у партизанске редове. У партизанском Врховном штабу примио га Тито и постао заменик команданта места слободног Ужица. Затим командант места у нововарошком селу Радојињи. Сукобио се с Милованом Ђиласом око плана преласка партизана са Златара преко Лима. Разочаран у стално секташење комуниста према њему - бившем официру, остао је у родном крају. Четници га хватају и затварају у Новој Вароши. Недићев мајор Глишић га оцењује као „главног комунистичког вођу“ овог краја. Избегличка краљевска влада у Лондону одузима му капетански чин због сарадње са комунистима. Партизански Врховни штаб се залаже за Андрово ослобођење из затвора путем размене заробљеника. Титов помоћник Александар Ранковић тражи да га размене за италијанског лекара у Пријеполу. О Андру врве ратне контрадикторности. У међувремену њега четници Вука Калајита убијају у потоку златарског села Акмачића. И ту је био крај овог часног родољуба.

Рашки Прометеј: поручник
Андро Петронијевић

Велибор Јоксимовић

СПОМЕНИЦИ СТАРЕ РАШКЕ

ЂУРЂЕВИ СТУПОВИ

Одрастао сам на Винуку гледајући обресе Ђурђевих Ступова. И пре него сам научио да срочем слова од покојног деде Крсмана Плавшића слушао сам предања о овој Немањиној задужбини. Касније сам о том важном споменику Старе Рашке читао све до чега сам могао доћи.

Манастир Ђурђеви Ступови се налазио на темену Ђурђевог брда које се наднело над ушћем Пнућске реке. Пре настанка манастира на том брду се налазила римска релејна сигнална станица поред римског војног пута на релацији СОЛУН - СОЛИН.

Византијци су ту релејну станицу проширили и претворили у тврђавицу за одбрану вароши Раса. За потребе војне посаде у тврђавици је била подигнута и црква Светог Ђорђа. Таква тврђавица на том месту је много сметала Србима да ослободе Рас од византијске власти и када је Стефан Немања свргнуо са жупанског трона свог старијег брата Тихомира и византијску посаду протерао из тврђавице на Ђурђевог брду у договору са епископом Раса на месту дотадашње војне црквине Св. Ђорђа подигао је велику цркву са два звоника поред улазног портала а остале зграде у утврђењу претворио у монашке ћелије и тврђаву преобразио у манастир Ђурђеви Ступови.

Манастир је имао и бољу локацију пар стотина метара јужније од тог брежуљка, али њему је било најважније да онемогући Византинцима да на том брду држе посаду, а са тиме и варош Рас. Остала утврђења на Козару и Отковском брду је порушио и тако Рас учинио сасвим отвореним. И заиста, после пораза код Пантине, Византинци су опет освојили Рас, али су га одмах и напустили јер им патријарх није дозволио да манастир опет претварају у тврђаву.

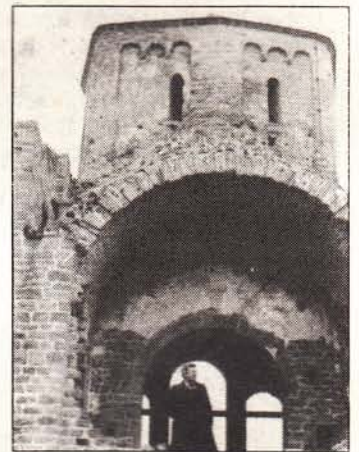
Према сачуваном фрагменту ктиторског написа Ђурђеви Ступови

су били завршени 1170/1171. године. Како је манастир створен прерадом тврђаве он је од почетка био утврђен и носио је назив „града“. У њему није било никаквих пиргова, ни кула. Дебели зидови, старији од цркве, довољно су штитили манастир. Његови ступови нису били „пиргови“, него звоници са обе стране улазног портала. Такве звонике имали су и манастири: Св. Никола у Топлици, Св. Стефан у Бањској, и Св. Петар у Бијелом Пољу.

Манастир Ђурђеви Ступови је био веома богат са великим метохом који је обухватао и варош Рас, данашњи Нови Пазар. После трагичне 1690. године манастир Ђурђеви Ступови био је порушен и опљачкан. Било је покушаја да се оправи и насели, али то турске власти нису дозволиле, већ су манастир укључиле у фортификацијски систем одбране Новог Пазара. Зидине српског манастира Ђурђеви Ступови штитиле су од српских устаника турске посаде Новог Пазара 1738., 1809., 1878. и 1912. године. А од потурчењака и Арнаута поседнути манастир је бранио Нови Пазар и 1941. године.

У свим тим ратовима је рушен и развлачен, а 1941. и 1942. године новопазарски муслимани су од манастирских зидина узимали камен и зидали своје куће и штале у Новом Пазару.

Станко Равић

У ЖИЖИ

НА ВАГИ СВЕТОСАВЉА

Пре осам година, тачно уочи оног Савиндана, Пријепоље и цео Милешевски крај нашли су се у фртурти и грозници оних несрећних мигитнга и контрамитинга. Једни „Срби“ су гурали „свој“ грешни народ на митинг пред Дом културе, а други су га из постеља извлачили да стигне на контрамитинг пред општинску зграду. Једни су рушили општинску власт, а други су је бранили. Тако су стваране деобе и мржње које још тињају. А обоје је у крајњем мерењу стигло на анти-српску вагу. Јер, су сви Срби тиме били губитници и сви били побеђени.

На тадашње поделе због власти и шићара данас се надовезују нове. Опет уочи овогодишњег Савиндана тутњеле су исте, непромењене улице „Санџачких бригада“ у Пријепољу од нових „митинга“ и „шетњи“ организованих од партија и партијица, странки и странчица. И опет нове антисрпске работе. С таквим деобама Срба и мржњи које из њих проистичу иде се сигурно само у мрачни средњи, а не у светлији 21. век! И као тужни одјек новокомпонованог тутња у Србији опет свађе око „власти и сласти“ и овде на просторима око Савиног Милешева! Тиме се опет у свести Срба потискују и заборављају Свети Сава и светосавље. Као да од нашег челног учитеља, просветитеља и миротворца нисмо, нажалост, ништа научили! А морало се научити бар азбучно слово светосавља које преведено на данашњи српски језик гласи: само на миран, демократски начин и уз пуну народну вољу изражену на потпуно слободним изборима може се и мора долазити и одлазити с власти. А ко год употреби нечасна средства да на власт дође или да је одржи постаје грешник и стићи ће га кад-тад проклет-

ство Светог Саве! Не могу и не смију ни Вукан, ни Стефан, уз помоћ и под заставама Мађара и Бугара, седати на српски престо, већ искључиво изборном вољом српског народа! И нико несме освајати власт корумпирањем ојађеног и осиромашеног народа и тако му се пети на грбачу. Народу се, то је очито, мути памет свим и свачим. Мешају се кашичице меда и шећера са кашикама жучи и грчи! Па се и овде уочи избора по блату и снегу пробијају сеоски друмови и тада зачудо има пара, а нема их у летњој грађевинској сезони! Е, из тог извиру и због тога нам се и дешавају протести и „буне“ и због тога настају „небеске прилике виш Србије по небу ведроме“, кад „гром загрми на Светога Саву усред зиме кад му време није“ - како би то и данас рекао српски Хомер, слепи гуслар Филип Вишњић!

Зато Милешевски културни клуб „Свети Сава“ са својим бројним чланством у свим српским земљама опомиње све оне који због голе власти, себичних интереса и грабежа завађају српски народ да се већ једном окану тог посла и у овим тешким временима се приклоне само ономе што садржи свесрпски народни интерес! А народ више није ни слеп, ни малољетан. А неко је давно и мудро рекао: „Вода и народ увек пронађу прави пут!“ Да би даље текли и дубили сопствено корито. Наглашавамо сопствено. Њега ће наћи и у овом злом времену само ако следи дух светосавља. Оно четворо „С“ на свим српским симболима (што значе: „Само слога Србина спасава!“) мора да свакодневно живи у нашој свести! Све заставе и капе које имају и носе та четири знака, а у свом практичном раду и понашању завађају Србе, нити су српске, нити их честити Срби носе и прихватају! Време је да се верује само делима. Речи, шара и шупљих парола смо презасићени. Живот и време налажу да се сви Срби окупљају око мисли и дела Светог Саве. Све што се томе опире и друкчије поступа одлази у пртљак анти-српских работа.

Милорад Веруовић

ВОДА И НАРОД УВЕК ПРОНАЂУ ПРАВИ ПУТ

ДОБРИЦА ЋОСИЋ

НАШЕ ОГЛЕДАЛО

На истеку Жупске котлине с леве обале Лима, од Пријепоља ка Бродареву, тик уз јадранску магистралу, налази се крајпугашки споменик подигнут једном крупном и узбудљивом историјском догађају. Ту је по-

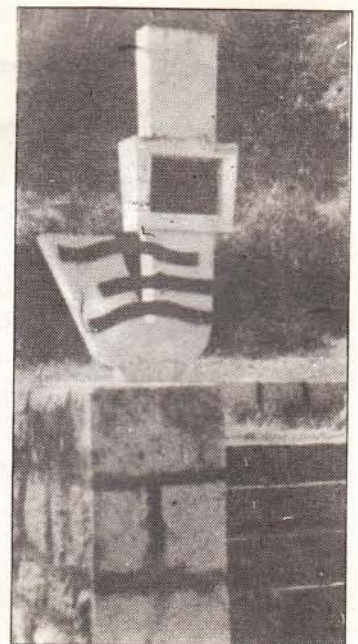
ЗАПУШТЕНИ СПОМЕНИК

чичи-зими, у ноћи између 7. и 8. фебруара 1942. године, прегазило набујали Лим преко две хиљаде партизана у маршу са Златара на Камену Гору. Предводио их је члан Врховног штаба **Милован Ђилас**.

- Сечемо телом Лим, а он сече нас! - пише, између осталог, на споменику, који је од свог постања неоплемењен, запуштен. Уместо цвећа окружују га трње и коров. Испред споменика је и депонија смећа. Па кад је запале и дим овлада клисуром пролазници у срби говоре: „Баш лепо каде своју историју!“

Зли језици казују да је споменик доспео у лоше стање чим је **Милован Ђилас** пао с власти. Наша (идеолошка) посла и наше (етичко) огледало.

М. В.

У СЛЕДЕЋЕМ БРОЈУ

СВЕТОСАВЉЕ ДАНАС

Следећи број ревије „Савиндан“ ексклузивно ће објавити на више страна занимљиву социолошку студију под насловом „Светосавље данас“. Аутор ове теме је проф. др **Алекса Ђилас**, афирмисани социолог у савременој социолошкој науци западног света.

МАРАТОНСКИ СЛУЖБЕНИ ПРИЈЕМ ИЗУЗЕТНОГ УМЕТНИЧКОГ ДЕЛА
У ПРИЈЕПОЉУ

МЕРМЕРНИ „СВЕТИТЕЉ САВА“ ЧЕКА ЛОКАЦИЈУ

Преко 500 дана скулптура „Бели Сава“ академског вајара Миодрага Живковића тражи своје стално боравишно место на ушћу Милешевке у Лим

У прошлом броју „Савиндана“, као „последња вест“, најављено је да ће баш уочи Савиндана у Пријепоље стићи петочлана комисија републичког министарства за урбанизам владе Србије која ће својим стручним саветом обезбедити да се локација скулптуре „Светитељ Сава“ богоугодно одреди. Та комисија је „брзином пуџа“ стигла након четири месеца, тачније 11. маја 1996. године. И, за чудо божије и народно, она је у свој рад овде „на лицу места“ укључила само три општинска функционера, а никога од стручних лица из овадњег Завода за урбанизам која деценијама премеравају сваку урбану коту града на Лиму, нити је удостојен аутор скулптуре да се за ову прилику ту нађе.

И о целој ствари ова комисија донела је закључке у осам тачака где изричито налаже да „дефинитивну позицију скулптуре треба поверити њеном аутору, Заводу за урбанизам и пројектовање у Пријепољу и стручним сарадницима по њиховом избору“ (!!!). Даље се предлаже да се скулптура одмакне „најмање 50 метара од постојеће цветне ронделе према простору ушћа“, а истовремено се каже да је и „место у средини постојеће цветне ронделе на граници прихватљивог“. Како сада ова два става разумети и ускладити? И шта коначно учинити када се зна да урбанистичко преуређење читавог простора и издизање терена на ушћу мора да кошта више стотина хиљада динара? Ко ће толике паре сада дати и ако се оне буду чекале онда се све

СНИМАК ЗА ЧУЋЕЊЕ

Припремано је отварање Милешевске сликарске колоније „Бели Анђео“ на којој први пут учествују и вајари. И пошто је на тротоару поред цветне ронделе изнивелисао бетонску подлогу на коју ће се возила бити спуштена скулптура „Светитељ Сава“ - радник Дома културе Михаило Чпајак је упозорио: „Хајте, браћо, да се поред ове моје „грађевине“ (бетон дебео свега 10 сантиметара) сад сликамо, јер док ми доручкујемо ови чудаци нам могу и ово срушити... Нек бар остане слика!“

Тако је и било. Паузу за доручак су искористили ревносни општински инспектори и у присуству милиције срушили су Чпајакову „велику“ грађевину. А „светац“, тежак четири тоне, је по телефонској команди: „Пет метара даље од ронделе!“, спуштен на нераван терен, ризичан за куповено уметничко дело.

Срећно нам и „умље и безумље“, што би рекао Вук Караџић...

БЕЗУМЉЕ ВЛАСТИ

Бела мермерна скулптура „Светитељ Сава“ већ другу годину чека своју трајну локацију истоварена у дворишту Дома културе у Пријепољу и „предворју“ натруњене свести и савести моћника безумне власти. А весели народ уз струне гусала „преде“ јаликовку:

- Јао граде, куку Пријепоље, кад безумни сад у теби суде...

И, крстећи се, народ целива „камену књигу“ на грудима „Белог Саве“ и слика се за успомену.

одлаже у недоглед. Па се, без невоље, прави још већа невоља и компликација само за то да би се задовољиле све сујете и опрале све досадашње срамоте везане за овај проблем. Изгледа да су нам и расипничтво и фараонске амбиције из познатих времена ушли у крв и да нас увек прате! А Светог Саву и светосавље краси скромност! Зна се да и најјефтиније решење може бити најлепше. А то је, кад је о овом реч, случај са цветном ронделом. Ко и зашто се клони овог решења?

И након толико времена шта се сада ради на овом плану? У троуглу од само пар стотина метара између зграда Скупштине општине, Дома културе и Завода за урбанизам и пројектовање динамично круже службена акта о томе шта ко треба да уради по закључцима оне републичке комисије. Лено се људи дописују. Њихове фасцикле о скулптури „Светитељ Сава“, отворене пре скоро две године, само расту, деблају. А да себе утеше јавности показују међусобну преписку. Од ње и чланака из новина могле би се направити крупне књиге. А конкретних решења нема ни на видуку. Дошло се дотле да сви актери ове драме и нерадо и никако не желе да причају. Међутим, сви мислећи људи - интелектуалци, сви којима је стало до самосталног мишљења, а које смо анкетирали у појединачним разговорима, изражавају дубоко разочарење у све досадашње неразумне поступке општинске власти у Пријепољу према скулптури „Светитељ Сава“ и њеном аутору. Скоро нико нема а да није спреман да сасвим тачно широко објасни дубље узроке ове немиле појаве. У жижи свих размисљања преовладава сазнање да је скулптура „Светитељ Сава“ академског вајара Миодрага Живковића, не само крупна и изузетна уметничка креација, што су од почетка сведочили еминентни знаци ликовне културе, већ је ово уметничко дело у једном ширем политичком контексту, с обзиром на све оно што се око њега догађало и догађа, постало и метафора, симбол, персонификација духовног отпора паланачкој бирократизованој аутаритарној свести, укорењеној у један бесмислени идеолошки образац. Оваква гледишта преовлађују у најширим круговима интелигенције, па чак и новоизабраних одборника Скупштине општине Пријепоље. Сада су шансе да се чује њихов глас за скупштинском говорницом.

На крају да кажемо само ово: светосавски народ милешевског краја и чланство Милешевског културног клуба „Свети Сава“, који су у јесен 1995. године својом петицијом, хиљадама својих потписа, енергично устали у одбрану скулптуре „Светитељ Сава“ и овог пута умољавају и упозоравају надлежне да више ни часа не одуговлаче, већ да што пре нађу најразумније и најцелиходније решење и ово уметничко дело трајно поставе само и тамо где му је право место. Српском народу у завичају Светог Саве досада је и одвише било и стида и срама пред културним светом, попут овог сензационалног „снимка за чуђење“. Тај снимак је очито једно болно и тужно сведочанство.

Љубомир Шуљагић

ДУГИ ПОВРАТАК ПЕТРА БОЈОВИЋА У ЗАВИЧАЈ

ВОЈВОДА ЧЕКА ПРОЛЕЋЕ

Споменик је изливен, Нововарошани траже датум за откривање!

Војвода Петар Бојовић је био стрпљив за живота, а неће га издати стрпљење ни у вечном миру: сачекаће он земљаке да му подигну споменик у Новој Вароши, а и да се исправе неправде и грешке њему учињене, а на срамоту српске државе, народа, потомака, завичаја...

Војводи Бојовићу, последњем из квартета војвода, српских војсковођа са почетка овог века, судбина је подарила оно што је најмање заслужио - заборав! Стари ратник је почетком 1945. године из живота отишао дубоко увређен и понижен, а годинама његово име није стајало барабар са три остале војводе. Док су се у родним местима његових - Путника, Степе и Мишића - народ и власт славним прецима одуживали - име најчувенијег земљака у Старом Влаху препустили су забораву?!

ТРАЈНИ БЕЛЕГ

Идућег пролећа, после великог одсуствовања (130 година) због школовања, ратовања, службовања и историјског кратког памћења, војвода Бојовић се враћа у завичај. Да остане на вечној стражи, да опомине да без погледа уназад и онај уперен ка будућности бива замућен.

Након скоро девет година од покретања иницијативе и одлуке нововарошке Скупштине општине (5. јуна 1989. године) да као гест захвалног потомства - подигне споменик какав је Бојовић заслужио војничким умећем и личном чашћу, изливена је бронзана скулптура, висока 2,7 метара, рад београдског вајара Миодрага Живковића. Прошлост су сва она трвења, ометање акције, покушаји да се војвода склони на планину, као и изговори за одлагање. На најистакнутијем месту града, на тргу који носи војводино име, подигнут је постамент за трајни белег и напролеће треба да се уреди простор око будућег споменика.

Припремајући се да поставе скулптуру и одају давно заслужене почести војводи Бојовићу, Нововарошани су суочени са чињеницом да је неколико генерација пропустило да се упозна са делом јунака који се од турског роба и златарског чобанчета уздигао до ослободиоца свог народа, учествујући у шест ратова Србије. Доскора је мало ко у овом крају знао да је Бојовић рођен у селу Мишевићи, а камоли о јунаку са Куманова, Скадра, Дрине, Косова Поља и команданту Прве армије, која је, по пробоју Солунског фронта, у славном маршу, разбила уз пут елитне швапске јединице, ослободила више од пола Србије и 46. дана ушла у Београд.

ОРДЕЊЕ У САНДУКУ

Подизање споменика је прилика за подсећање на животни пут, као и да се представи све што је важно за живот војводе и породице. Јер, у

путу Бојовића сажимају се време и све ране овог народа: од сеобе његових предака из Васојевића, преко о(п)станка у отоманској царевини, делу Немањићке државе која је остала у ропству, ван матице, до одласка преко Јавора, па балканских ратова, одласка изван отаџбине у првом светском рату и победоносном повратку на таквом путу.

За освежавање успомене на патриоту чије су заслуге деценијама сметале (и данас неким сметају), у Новој Вароши је предложено низ активности: да активни наставника и професора организују квиз-такмичења, литерарне и ликовне конкурсе, да се подупре издавање публикација и напори у прикупљању грађе, организује научни скуп... Изложба о животном путу војсковође чинила би част свакој институцији, а посебно као трајна поставка у родном крају Бојовића.

А како организовати изложбу кад су многа документа, предмети и драгоцености заувек нестали или нису доступни јавности?

Сва страна и домаћа одликовања, међу којима су Карађорђеве звезде, ордени Белог орла, Светог Саве и Таковског крста, па медаље Милош Обилић - су у поседу једне београдске породице. Она с пијететом чува, јер су јој оставили у аманет војводином потомци, и сабљу, еполете са круном и војводским знаком, стилски радни сто, портрет, породичне фотографије, књиге...

У овој збирци, далеко од очију знатихљеника, чува се и посебан раритет - војводином руком исечен део шињела, са рупом кроз коју је прошло зрно приликом рањавања на фронту 1914. године.

Не само што све није на једном месту или у бар неколико музеја, већ је уништен велики део документације, избрисани трагови драгоцености за нараштаје, разграбљена и растурена имовина...? Велика и ненадокнадива штета! На срамоту српске државе, народа, потомака, завичаја!

Је ли незахвалност постала наша народна карактерна особина?!

Кајање и стид сад нам не гину! Војвода је више заслужио од потомства!

Драгољуб Гагрчић

Бронзани војвода: скулптура Миодрага Живковића

У ОРГАНИЗАЦИЈИ САНУ У НОВОМ ПАЗАРУ

НАУЧНИ СКУП „СТЕФАН НЕМАЊА (СВЕТИ СИМЕОН МИРОТОЧИВИ): ИСТОРИЈА И ПРЕДАЊЕ”

Прошле јесени у организацији Историјског одељења Српске академије наука и уметности одржан је у Београду и Новом Пазару научни скуп „**Стефан Немања (Свети Симеон Мироточиви): историја и предање**”. Ова научна манифестација уприличена је у поводу 800-годишњице мо-

нашења и одласка из Раса у Хиландар оснивача немањићке српске државе. Том приликом научници су се поклонили моштима Стефана Немање у Студеници. Како нас је обавестила проф. др **Јованка Калић** са Филозофског факултета у Београду, иначе председник Организационог одбора, на овом скупу су поднета 24 пригодна научна саопштења која ће у виду зборника бити штампана у овој години.

Немања као монах Симеон (фреска из Милешево)

Веселин Нишавић

ИСТРАЖИВАЊА И ОТКРИВАЊА
СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

МАНАСТИР УВАЦ (ВУВАЦ) - ИСТОРИЈА И ЛЕГЕНДЕ

Пише: Драгиша Милосављевић, историчар и
директор Народног музеја Ужице

Панорама долине Увца

Један од најтежих најнеприступачнијих средњовековних манастира код нас, својерсно царство камена и змија јесте манастир Увац или **Вувац**, под којим именом га срећемо у оскудним изворима. Налази се на истоименој реци у подножју прибојског Црног Врха са југозападне стране и испод обронка Златибор са североистока. Са сигурношћу се може тврдити да је он на овој граници између деспотовине и средњовековне Босне, давно, већ била подигнута мала црква као својерсна брана богумилској јереси и надирућем исламу. Касније ће, економски ојачало братство, обнављати и проширивати скромни храм па је у првим деценијама XVII века у време патријарха **Пајсија** то свакако био монументални манастирски комплекс, са свим помоћним просторијама, зградама, конацима и узорном економском. Дограђени и проширени храм са великим правоугаоним певницама узоре је свакако могао наћи у царским лаврама са којима је Вувац имао непосредне везе.

Манастир Вувац није сасвим непознат у нашој културној историји. Тако је познато да су га у време највећег успона у првој половини XVII века посећивали многи путници, намерници, али и високи црквени достојанственици. Зна се да је манастир Увац неколико пута рушен и обнављан, али није записано када је доживео последњу катаклизму, јер после тога, до наших дана није обнављан. Са нестајањем манастира, ишчезао је за дуг низ година и живот у егзотичној и питој долини реке Увца. Прекид у културном и духовном континуитету наступио је онда када су се овде населили они који су дошли из далека па су о манастиру Увцу имали само фрагментарна сазнања. Настајање и живот

Вувца, страдања и усуди остаће, по свему судећи, можда заувек обавијени велом тајни. Као што је и српска култура из тих времена усменог, епског карактера, тако ће и о Увцу, историју најчешће замењивати предања, преношена са колена на колена. Као да нам је судбина, да нам најзначајнији догађаји остају у епској меморији, тој чудесној институцији из које смо црпели своја прва знања.

Најстарији писани траг о манастиру Вувац јесте са страница једног јеванђеља и датиран је у 1622. годину. Тако сазнајемо да је те године књига даривана „...Храму пречистије на реци Вувцу...“ односно да је „Сија књига манастира Вувца храма Рождества Пресветије Богородице. Ктo поими да је отними от светаго манастира да е проклет от Господа и Пречистије Богоматере и свих светих богоудника крoме Сабора манастирског...“

Следећи запис, из 1664. године, пружа нешто више података о извесним приложницима, тачније о њиховим именима и сродству. Исто тако сазнајемо да је те године старшина манастира био извесни **Кир Герасим** који ће у Увцу бити и наредних деценија и који је вероватно допринео значајном успону и процвату овог духовног стојера. Запис из 1664. године гласи: „Да се зна, како приложи сију божанственују књигу глаголемије евангелије Пресветије Богоматере раб божији **Милинко** и подручје јего **Марија** и син јего **Атанасије** и унук јего **Обрад** и снаха јего **Сара** и дашти јего **Сара**. За своју душу и за вечни помен и да им непремјено служи и да се свршавају свете тајне сњом и са хтитори своју маздују а сподвигом отца јеремонаха **Кир Герасима** с братијама. Сије би в лето 1664...“

У запису прибележеном осамнаест година касније види се да је и тада старшина манастира Увца био поменути **Кир Герасим**, и да је те, 1682. године посетио скопског митрополита **Геофана**, што по свему судећи није била и једина посета овој митрополији. Није искључено да је **Герасим** био из јужних крајева, односно да је био пореклом Грк, а као игуман Увца остао у Старом Влаху више деценија. Запис у слободном преводу гласи: „... Да се зна како приде проигуман, **Кир Герасим** к свештијему митрополиту скопскоме **Кир Геофану** и приложи митрополит сију књигу глаголему литургију у манастир Вувац и подписа се лето битија 1682. месеца маја в граду Скопју...“

Једна значајна личност српске цркве провела је извесно време у овом манастиру под Црним Врхом. Био је то темишварски митрополит **Јосиф**, за кога се иначе претпоставља да је заслужио и за скривање ризнице манастира Бање код Прибоја, вероватно пред очекиваном турском најездом. Запис из 1692. од великог је значаја за судбину већ поменути бањске ризнице и гласи: „Сију душе спасују и божанствену књигу приложих аз смерени митрополит **Темишварски** в храм Пресвјете Владичице наше Богородице в манастир

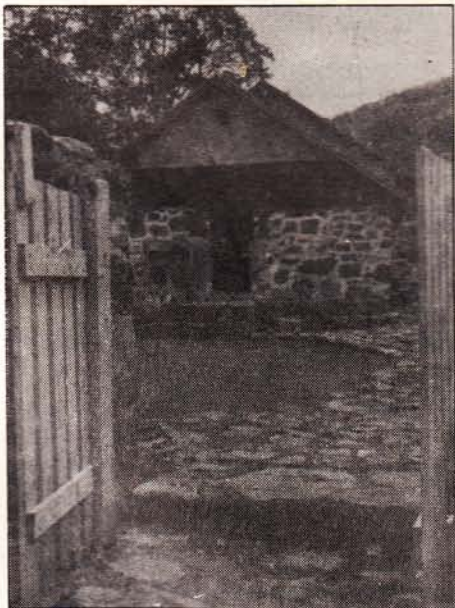
глаголеми Вувац. И аште кто покусит се отнимити от свегао места, да му е проклето от господа Бога у Пречисте Богоматере и свих светих. Амин в лето 1692. године...“

Један податак с краја XVII века односи се, истина посредно на манастир Увац. Наиме, из записа сазнајемо да је пострижник Увца нешто касније постао и владика. Реч је о **Христофору Димитријевићу**, за кога се зна да је 23.4.1710. године изабран за бачког владика. Из овог извора не знамо у којим годинама и одакле је **Димитријевић** дошао у Увац, али су по свему судећи то биле последње деценије XVII века, када је манастир био жив духовни центар, о чему је већ било речи.

Готово кроз читав XVIII век манастир Увац обавијен је велом непознаница и тајни. Нема података о рушењу и страдању као и о нестајању живота из питоме долине истоимене реке. Међутим, сасвим је извесно да се то збило управо у првим деценијама XVIII века, када су паљене и рушене многе богомоље у Старом Влаху и Србији. Значајан извор који се једним, истина мањим, делом односи и на манастир Увац јесте необјављени рукопис обновитеља манастира Бања код Прибоја **Дионисија Поповића** из 1857. године, који је овај комплекс обишао, тачно лоцирао и делимично описао. О остацима манастира Увца он каже:

... Од Прибоја на Увац рјеку по сата у Увац на српску границу један черек (15 минута). Преко има мање - само едан сат уз ту рјеку Увац српска граница. На граници и обштинни Јабланичкој зове се Чисти До и Манастирна. Ту е био метох манастира Бање. Манастир се едним кубетом, наоколо порта од камена. У порти много зданија што су прибавили монаси и еремонаси и народ кон е долазио манастиру да се поклони. Око манастира има и сада бапче, воћа свакојака, винограда, помало ниве и ливаде. То држе Срби називају се Дидановићи али не живе добро, будући једу оно манастирско место...“

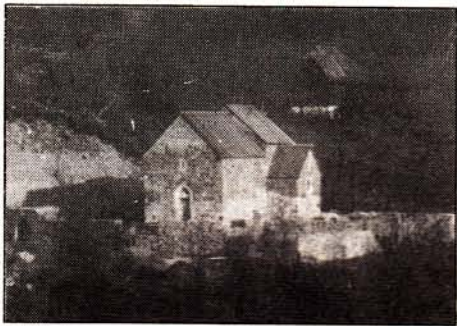
Знаменити истраживач наших старина, прота **Јефстатије Караматијевић**, у трећој деценији нашега века, обишао је манастирски комплекс Увац у потрази за легендарном „црквом Јањом у Староме Влаху“. **Караматијевић** је понесен епском меморијом српског етноса претпоставио да је црква Јања, коју су наводно зидали **Немањићи**, негде у пределу долине реке Увца. Верујући да таква црква одиста постоји, да је из средњег века и да је по раскоши и богатству надалеко, позната, он је у манастиру Увцу видео ту стару задужбину коју су градили **Немањићи**. **Караматијевић** је затекао манастирски комплекс зарастао у шибље и шуму и делимично га идентификовао, тачно оцењујући да је „... Препрата - западни део храма у ширину шест

Манастир Увац
(изглед после радова 1995. године)

корака, а у дужину седам. Средина храма без олтару дупло је већа. Град око цркве има у ширину 26 а у дужину 32 корака. Уз саму средину с десне стране налазе се три одељена добро узидана у земљу дубока 1,5 м а широка 4 м. Ова одељена подвојена су засебним зидовима..." Ипак највећу вредност Караматијевићевог рада јесте у прибељеним легендама, предањима везаним за манастир, његово рушење, обнављање и живот. Он је тачно навео бројне топониме у околини који су најзаобилазнији путоказ у одгонетању многих непознаница везаних за прошлост читавог краја. На крају, пишући о неприступачном месту где је манастир подигнут, прота Караматијевић говори о „величанственим остацима храма и других разних грађевина и градских зидина ... (који) сведоче да је овде некада бујао силан хришћански живот..."

Многе непознанице везане за манастир Увац остале су и данас отворена питања. Жива народна меморија, тај својеврсни тумач историје, одгонетала је тајне порушеног

Манастир Увац
(изглед после радова 1996. године)

манастира у питомој долини истоимене реке. Знаменити стожер није био било какав духовни центар, већ је био један од највећих. Еписки тумачи, који су посебно у Старом Влаху одржавали историјску свест, сматрали су да је манастир Увац управо та „Црква Јања у Влаху Староме“, која је, као што се зна, дуго привлачила пажњу радозналих, али је побуђивало и интересовање етнолога, историчара и локалних културних посленика. Вредно је пажње сазнање да се само у Старом Влаху налази пет цркава за које се у народу тврди да су посвећене овој митској чудотворки.

Ко је, у ствари, светитељка Јања којој су Срби посвећивали цркве, посебно у овом делу Србије? Да ли њено порекло треба тражити у остацима паганског мита код Словена или је Јања хришћански симбол? Коначно, да ли је управо манастир Увац та црква Јања коју народни певач, кроз речи царице Милице у песми „Зидане Раванице“, приписује Немањинима, који нису узалуд „арчили благо“, већ су градили бројне задужбине:

„...Саградише многе наместире;
саградише Високе Дечане
баш Дечане више Ђаковице;
Паћаршију више Пећи равне,
Студеницу испод Брвеника,
Сопоћане поврх Рашке ладне,
и Тројицу у Херцеговини;
Цркву Јању у Староме Влаху..."

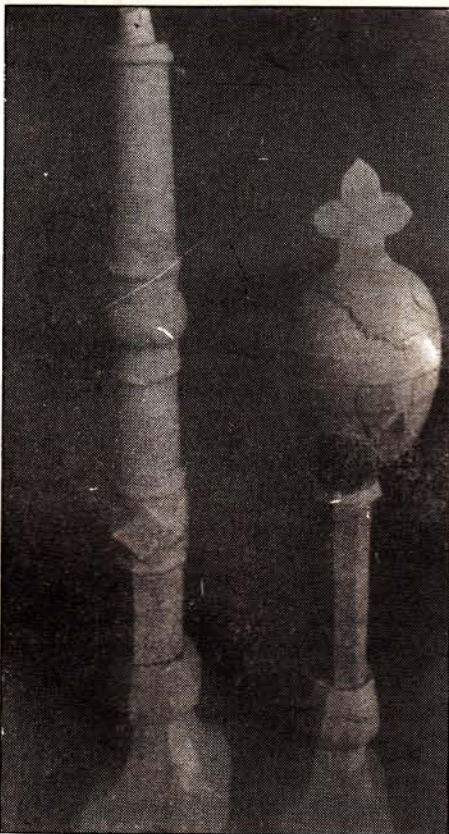
Манастир Увац је, по предању та црква Јања, којој по богатству није било равне. На Орлићу и Ораховици манастир је имао велика стада. Млеко је, наводно, чунковима спро-

водено више стотина метара у манастирску економију, где су справљани сир и маслац. Свуда око била је манастирска земља, башче и виногради. Бројни топоними нас у то непобитно уверавају. Са западне стране налазе се простране ливаде, које су познате као Бостаниште. Поред њих протиче Букови поток, а непосредно уз Увац је још једна ливада, коју мештани зову Градина. Опасана је зидом који је на неким местима добро очуван и сведочи о старом утврђењу, можда старијем од самог манастира. Увац је, у то нема сумње, био импозантан духовни и економски центар целог краја.

Предања, најчешће усмено преношена с колена на колена, још једном су манастир Увац довеле у везу са задужбином Немањина. То је прича о Јањи, сестри великог жупана Стефана Немање, којој су, наводно, браћа подигла манастир у забити, где ће се замонашити и провести остатак живота. Када су се са златиборских падина спуштала ка Увцу, преко кршевитих уских стаза, и кад је Јања видела где су је браћа заточила, кажу да су околна брда одјекивала од њене клетве...

Моћни храм у питомој долини Увца није било лако срушити. Турци су то више пута покушавали, али безуспешно. Изгледа да је увек неко од рушитеља страдао. Онда су их упозорили да манастир могу срушити само Срби. И пронађу Србе, досељенике, неке Токвиће, који су, наводно Увац лако порушили. Турци су их за услугу добро наградили, али их је стигло проклетство да им потомство остане сиромашно, и без мушког порода, а да им куће увек буду испод пута. Неки тврде да је и данас тако.

По свему судећи међу првим досељеницима у живописну долину реке, после рушења овог православног центра, била је породица Дидановића. За њих је обновитељ манастира Бања код Прибоја, Дионисије Поповић, рекао да живе лоше, јер „једу оно манастирско место“. Предање каже да се јед-

Манастир Увац
(реконструисани свећњаци од мермера)

Манастир Увац
(деталј откривене фреске)

ном Дидановићу у сну, уочи Божића, јавило једно лице са круном на глави и упутило га у тајне црквеног блага, али да га овај употреби у обнову манастира. Како је Дидановић био неодлучан, то му се иста прилика у сну јављала још две године, два пута уочи Божића. Пред смрт, наводно, овај несигурни жителј Увца одлучио је да тајну повери сину. Међутим нестрпљиви младић није био чврст у намери да манастир обнови, али је решио да одмах откопа благо. Уочи дана када је требало да заврши посао пала је обилна киша, која је низ кршевите пределе направила многе потоке, који одронише земљу, али и билеге где је благо наводно било скривено. Вода је тада, кажу, с брда снела и Калуђерску чесму, и задржала је на месту где се и данас налази. Извесно време после овог чудесног догађаја, одустало се од потраге за манастирским благом. Поуздано је утврђено да је трагање под утицајем распрострањених прича доцније настављено, али се о неким значајнијим резултатима може тешко говорити.

Живот у непосредној околини Увца поставља се скоро кроз цео XIX век. Манастир је у рушевинама и ретки путници намерниши, као и свештенојереји, повремено га обилазе. Традиција манастирског сабора је оживела и порта је масовно посећивана на Малу Госпојину, иначе славу манастира Увца. Предања, та жива народна меморија и чудесни тумач прошлости, кажу да су мештани напредовали док је сабор одржан и да је живот обновљен у целом крају. Касније, не зна се разлог, сабор је заборављен, и од тада немају напретка „ни у малу ни у евладу“...

Рушење манастира и нестајање живота из питоме долине реке Увца вероватно је разлог што смо лишени важних историјских података из прошлости овог знаменитог духовног центра. Постојање манастира било је и услов опстанка православног становништва у овој живописној долини. Замирање живота за дуже време, као и насељавање нових избеглица, знатно касније, значили су и својврстан прекид у историјском и културном континуитету. Многи важни подаци и трагови отишли су с онима који су из Увца нестали, побегли, или најчешће, са собом однели у гроб.

ЛИКОВИ ИСТАКНУТИХ СРПКИЊА НАШЕГ КРАЈА

ХРАБРА ПЉЕВЉАНКА ДАРКА

(Носилац албанске Споменнице)

Пљеваљска лепотица и јунакиња Даринка - Дарка Боровић, рођена Мирковић, обрела се у Београду 1914. године, пред буру првог светског рата. И ту, у српској метрополи, остала заувек.

А све је почело једног јесењег поподнева 1912. године на оној раскрсници, ту где је са-

Даринка Боровић

да у Пљевљима црква Свете Петке. Играло је коло, веселило се... Послије пет вјекова Пљевља су ослобођена турског ропства. У коло до Даринке ухватио се српски официр, Београђанин Станислав Миловановић који није одолео љепоти младе Пљевљанке. Симпатија, љубав на први поглед, све се одиграло као на филмској траци. После неколико месеци официр Сташа поново долази у Пљевље, али овог пута са вереничким прстеном, где се уз благослов Даринкиних родитеља обавља вјеридба, а убрзо и вјенчање. И младенци одлазе у Београд 1914. године и започињу заједнички живот. И овде би се прича о љубави двоје младих, свакодневна и јединствена, могла и завршити да тада није почео први, велики свјетски рат, страшан као и сви ратови. А ко зна какав би животни пут био Даринке Мирковић, од оца Јова и мајке Ане, да је остала у граду на Брезници и да није ушла у оно коло на Раскрсници, хватајући се до Сташе Миловановића... Можда би све било другачије. Помагала би оцу кафетији који је у граду држао радњу и кафану на Косаници („Кричак“). А на раскрсници би играло још кола, било би још вашара и сијела. Јер, Дарка је била изузетно лијепа. Отац је неколико година скривао од једног Турчина који је хтео да је отме.

Даринкина животна прича има наставак, као и све приче других девојака тог времена. Поручник Станислав Миловановић одлази у рат и гине 1914. године на Мачковом Камену, а Даринка завршава курс за болничарку и одлази на ратиште да помаже и дијели патњу и бол са српским борцима. Својим пожртвовањем и храброшћу успјела је да савлада све тешкоће ратног вихора што је и њу носио заједно са српском војском и народом преко албанских гудура и грчких острва, па онда оном лађом француском до савезничке земље. И ту се Даринка упознала са Петром Боровићем - Хрватом, апотекараром по занимању који је радио у савезничком санитету. Да би млади Шибеничанин узео Даринку за супругу, морао је прво испунити три услова која му је поставила лепа и храбра Пљевљанка, носилац албанске споменице и више ратних одликовања. Услови су били: прво, да он пређе у православну веру, друго, да слави њену крсну славу Светог Николу и треће, да живе у Београду.

Пошто је испунио све услове склопљен је брак између Пљевљанке Даринке и Петра Боровића из Шибеника, 1920. године. Петар отвара апотеку и дрогерију „Санитас“ у пасажу на Теразијама бр. 3. Купују за оно време

предивну кућу са баштом у Приштинској улици бр. 76. Дарка рађа два сина: Борислава и Бранислава. Способна и радна она потом отвара модни салон мидера и женског рубља у Ул. краља Милана. И као што је на фронту била храбра и пожртвована тако је и на послу била вредна и предузимљива. Од др. Барере из Француске откупила је патент за израду специјалних врста појасева и у својим радионицама запошљавала је више радника и успешно производила Барерова помагала које је уз све модне новитете из Париза продавала у свом чувеном модном салону.

Била је изузетно дружељубива и креативна у свим друштвеним активностима посебно оних које су везане за хумане делатности. Као лична пријатељица Њеног Величанства краљице Марије Карађорђевић, Дарка је увијек позивана у двор када је требало организовати светосавски бали или друге свечаности, приредбе.

Живот је текао даље и Дарки није био наклоњен. Рано јој је умро муж. Синови су јој завршили медицину и постали лекари-специјалисти. И они су, по несрећи, рано умрли. Дарка је продала радњу и више није излазила из своје куће. Умрла је у Београду 1979. године. Данас у кући Даринке Боровић, једине жене из нашег краја која је била носилац Албанске споменице живи њена унука Драгана са супругом Ацом и сином Бориславом.

Нека велика Даринка прими и ове редове у „Савицану“ умјесто поздрава из завичаја, умјесто свијеће на гробу, за покој њене племените душе.

МИЛА РАБРЕНОВИЋ И
КУРТ ВАЛДХАЈМ

КАД ЉЕПОТА ПРКОСИ СИЛИ

И касније током другог свјетског рата још једна девојачка љепота из Пљеваља супроставила се фашистичкој сили. Јер, Пљевљаци доста памте и ништа не заборављају. Реч је о Мили Рабреновић, девојци непролазне љепоте, храбрости и достојанства.

Када је у дому Рабреновића с пролећа 1942. године становао поручник силног Вермахта Курт Валдхајм и покушао да на дан Хитлеровог рођења, 20. априла, постави немачку заставу са кукастим крстом на ову кућу, супроставила му се горда пљеваљска љепотица Мила Рабреновић:

- Наша кућа, господине, није немачка и зато на њен балкон не можете стављати немачку заставу!

И немачки поручник Курт Валдхајм, ка-

Мила Рабреновић

сније познати генерални секретар Уједињених нација и председник Републике Аустрије није истакао немачку заставу на кућу Рабрена у Пљевљима.

Војкан Бојовић